

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
Ju2025/01317

Remissyttrande över betänkandet En straffreform (SOU 2025:66) Ju2025/01317

Helsingborgs tingsrätt har anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande och – utifrån de aspekter som tingsrätten har att beakta – får härmed framföra följande.

Inledning

Den reform av påföljdssystemet som nu föreslås är mycket omfattande. Det är därför problematiskt, som också framkommer av det särskilda yttrande som några av experterna i utredningen har avgett, att utredaren endast haft cirka ett och ett halvt år på sig att lämna betänkandet. En sådan genomgripande reform på ett centralt och komplicerat område kräver noggranna och välavvägda analyser. Den korta tid som utredningen haft till sitt förfogande ökar risken för att de förslag som lämnas inte är tillräckligt genomarbetade och övervägda, vilket i sin tur kan leda till problem vid rättstillämpningen under lång tid framöver. Detta gäller även den korta svarsfrist som remissinstanserna har haft. Med en sådan kort svarsfrist har det inte varit möjligt att i detalj granska lämnade förslag.

En bredare och mer allmän principdiskussion avseende förslagen saknas i utredningen. En närmare granskning av de bakomliggande principiella frågorna och förslagens påverkan på samhället i stort hade varit önskvärt. Detta särskilt mot bakgrund av att det under senare år har gjorts en lång rad ändringar i regelverket på straffrättens område och då det även i dagsläget pågår andra utredningar och lagstiftningsprojekt parallellt. De samlade konsekvenserna och effekterna av förändringarna sammantagna blir således svåra att överblicka.

Trots den korta tid som utredningen haft på sig anser tingsrätten att betänkandet är välstrukturerat och välskrivet. Utredningens arbete är ambitiöst och insiktsfullt, och relevanta aspekter och risker med förslagen har, såvitt kan bedömas, berörts.

Tingsrätten tillstyrker förslaget om ett nytt påföljdssystem med villkorligt fängelse med de synpunkter som anges nedan. I övrigt delar tingsrätten den problembild som framkommer såvitt avser straffmätningen. Tingsrätten delar även bedömningen att den praxis som utvecklats med nuvarande tillämpning av asperationsprincipen kan framstå som allt för schablonartad. Tingsrätten ställer sig därför positiv till att det har gjorts en genomsyn av straffskalorna, den nuvarande modellen av straffmätning vid flerfaldig brottslighet och i vilken utsträckning straffskalorna tillämpas. Oaktat detta

ställer sig tingsrätten frågande till om de förslag som lämnas i dessa avseenden får den effekt som de är avsedda att ha. Det framstår som osäkert om förslagen kommer att leda till ett skifte i praxis beträffande straffmätningen och användningen av straffskalorna. Huruvida ett genomförande av förslagen bedöms vara tillräckligt verkningsfullt bör övervägas vidare i den fortsatta beredningen.

Tingsrätten instämmer inte i utredningens bedömning att ett införande av förslagen inte kommer att innebära några större kostnadsökningar för domstolarna. Tingsrätten bedömer i stället att förslagen på flera sätt kommer att leda till ökade kostnader för domstolarna och riskerar att leda till andra negativa konsekvenser för såväl domstolarna som enskilda, t.ex. längre handläggningstider och sämre förutsebarhet i påföljdsbedömningen, åtminstone till en början.

I det följande kommer tingsrätten att lämna synpunkter på de enskilda förslagen.

Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse

Tingsrätten tillstyrker förslaget om ett nytt påföljdssystem med villkorligt fängelse. Förslaget förefaller välgrundat, logiskt och enkelt att förstå. Ett system med villkorligt fängelse är enklare att förstå och kommunicera, och torde därmed vara mer begripligt för den enskilde.

Utredningen föreslår att domstolarna under vissa förutsättningar och i vissa särskilda fall ska kunna besluta att ett fängelsestraff delvis ska vara villkorligt. Det gäller bl.a. i sådana fall som hittills kommit i fråga för s.k. 28:3-fängelse. Tingsrätten noterar att det nuvarande systemet med 28:3-fängelse redan är svårtillämpat. Påföljden förekommer i mindre utsträckning och endast i mycket sällsynta fall där omständigheterna framstår som ganska särpräglade. Vid införande av ett nytt påföljdssystem med villkorligt fängelse framstår det därför som svårförklarligt att behålla ett liknande system. Om omständigheterna i ett enskilt fall är så ömmande att förutsättningar för 28:3-fängelse är uppfyllda, vore det i sådant fall mer ändamålsenligt att bestämma påföljden till villkorligt fängelse med övervakning. Tingsrätten avstyrker således utredningens förslag i denna del.

När det gäller utredningens förslag om att brottslighetens art vid straffvärden lägre än sex månader normalt sett inte ska leda till ovillkorligt fängelse har tingsrätten följande synpunkter. Tingsrätten instämmer i utredningens bedömning att korta ovillkorliga fängelsestraff bör undvikas. Det bör dock framhållas att en sådan förändring skulle innebära en betydande förändring i lindrande riktning även för brott där det kan anses angeläget att ett kortare fängelsestraff som inte är villkorligt döms ut. Exempel på sådana brott är grovt rattfylleri samt allvarigare fall av misshandel och narkotikabrott där straffvärdet överstiger fängelse fyra månader men understiger fängelse sex månader.

Tingsrätten ställer sig positiv till förslaget om att samtycke från den tilltalade inte bör vara en förutsättning för att förena villkorligt fängelse med samhällstjänst. Den tilltalades inställning bör, som utredningen förordar, i stället beaktas inom ramen för den lämplighetsbedömning som domstolen har att göra.

Vidare tillstyrker tingsrätten förslaget om att kontraktsvård bör utgå ur påföljdssystemet eftersom möjligheterna att döma till kontraktsvård

påverkas av den tilltalades bosättningskommuns inställning till att finansiera en vårdvistelse och leder därmed till ojämlikheter. Påföljdsbestämningen blir även beroende av andra faktorer än de som bör läggas till grund för att avgöra påföljdsvalet.

Översynen av straffskalorna

Tingsrätten tillstyrker förslaget om att fängelseminimum höjs från 14 dagar till en månad och att maximistraffet vad avser tidsbestämda straff alltså ska uppgå till fängelse i 18 år. Tingsrätten har inte någon invändning mot den översyn som har gjorts och den skärpning av straffskalorna – särskilt vad gäller förmögenhets- och tillgreppsbroten – som föreslås.

Tingsrätten noterar dock att utredningen har valt att inte föreslå några ändringar av straffskalorna för narkotikabrotten (innefattande narkotikasmuggling). Utredningen har motiverat detta med bl.a. att det relativt nyligen har skett en översyn av straffskalorna för narkotikabrotten och att det därför inte finns anledning att föreslå ändringar av straffskalorna vad avser narkotikabrotten. Tingsrätten ställer sig frågande till detta, särskilt mot bakgrund av att ett av skälen för översynen av straffskalorna har varit att ta hänsyn till att den organiserade brottsligheten i dag utgör ett systemhotande och mycket allvarligt samhällsproblem (se dir. 2023:115, s. 11). Narkotikabrottsligheten utgör en betydande del av denna brottslighet. I utredningen föreslås att livstids fängelse ska kunna dömas ut om flera av broten har ett maximistraff som uppgår till fängelse i tolv år. Det bör därför noteras att maximistraffet för synnerligen grovt narkotikabrott och synnerligen grov narkotikasmuggling uppgår till fängelse tio år. Det bör i det fortsatta arbetet övervägas om livstidsstraffet ska kunna användas även vid fall då den tilltalade exempelvis gjort sig skyldig till flera synnerligen grova narkotikabrott. Samma överväganden kan enligt tingsrätten göras med avseende på synnerligen grovt vapenbrott, synnerligen grovt brott mot lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor samt synnerligen grov vapensmuggling och synnerligen grov smuggling av explosiv vara.

Hela straffskalan ska komma till användning

Tingsrätten har i och för sig ingen erinran mot utredningens ambition att hela straffskalan ska användas. Tingsrätten instämmer i utredningens bedömning att straffmätningen i dag inte framstår som tillräckligt nyanserad och differentierad, och att den övre delen av straffskalan har förbehållits exceptionella fall som i praktiken nästan aldrig inträffar.

I likhet med vad utredningen anför kan det emellertid på goda grunder ifrågasättas huruvida den föreslagna ändringen kommer att få den effekt som eftersträvas, nämligen att straffskalans övre del ska tillämpas i större utsträckning. Redan i dag föreskriver bestämmelsen i 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken, som tillkom till följd av en reform under år 2010, att vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Därtill ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Som kan konstateras har denna reform knappast fått det genomslag i rättspraxis som eftersträvades.

Effekten av att introducera begreppet brottsoffer i de allmänna bestämmelserna om straffvärde kan också ifrågasättas. Som utredaren själv

anger ska redan i dag skyddsvärda intressen, inklusive brottsoffrets, beaktas när straffvärdet bedöms. Införandet av brottsofferbegreppet i lagtext kan därför inte förväntas medföra någon större förändring i straffvärdebedömningen. Brottsoffer är också ett otydligare begrepp än det mer etablerade begreppet målsägande, som också används i rättegångsbalken.

Det finns därtill många andra brott som inte begås mot en särskild person och där det därför saknas brottsoffer. Dessa brott kan likväl vara mycket allvarliga. Det kan exempelvis röra sig om brott mot samhället såsom sabotage, mutbrott, spioneri etc. Det torde finnas ett behov av att nyansera och använda hela straffskalan också för denna typ av brottslighet. Den föreslagna bestämmelsen i 28 kap. 6 § brottsbalken riskerar således att få ett alltför snävt tillämpningsområde. Det är av stor vikt att en sådan bestämmelse även verkar framåtblickande och omfattar sådan brottslighet som det redogjorts för i det föregående.

Skärpta straff för flerfaldig brottslighet

Tingsrätten instämmer i utredningens bedömning att flerfaldig brottslighet bör få ett tydligare genomslag vid straffmätningen. Den nuvarande bedömningen av straffvärdet för flerfaldig brottslighet, vilket sker genom en strikt tillämpning av asperationsprincipen, ger i alltför många fall ett stötande resultat. Det finns således ett behov av att det sker en förändring i rättstillämpningen.

Tingsrätten avstyrker förslaget om införande av en s.k. trekumulationsregel. En sådan regel riskerar att medföra en stelbent och statisk tillämpning. Dessutom kan flerfaldig brottslighet som i sig är av förhållandevis lindrigt slag komma att bestraffas hårdare än enstaka allvarliga brott. Det kan vidare leda till att straffskalan förbrukas alltför snabbt. Tingsrätten ställer sig alltså bakom de argument som utredningen har fört fram mot detta förslag.

Vad gäller det alternativa förslag som utredningen har lämnat framstår det vid en första anblick som väl avvägt och ändamålsenligt. En sådan ordning riskerar inte desto mindre att medföra gränsdragningsproblem avseende vilka brott som ska ges fullt genomslag vid straffmätningen. Detta riskerar i sin tur att leda till att vissa brott som bör ges fullt genomslag inte gör det. I författningskommentarerna till den föreslagna bestämmelsen i 28 kap. 10 § brottsbalken anges att de brott som inryms är framför allt merparten av de uppsåtliga brotten i 3, 4 och 6 kap. brottsbalken, liksom de brottstyper i andra kapitel som innefattar sådana brott. Exempel på brott som träffas av bestämmelsen är, enligt författningskommentarerna, misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, de flesta sexualbrott, rån, utpressning, våld eller hot mot tjänsteman och övergrepp i rättssak.

Brotten i 8 och 9 kap. brottsbalken såsom stöld, inbrottsstöld och bedrägeri faller till synes utanför tillämpningen trots att brotten mycket väl kan ha begåtts mot en person (jfr t.ex. åldringsbedrägerier och inbrottsstölder riktade mot äldre i deras hem). I det nuvarande förslaget skulle också allvarlig narkotikabrottslighet falla utanför bestämmelsens tillämpningsområde, sett utifrån det angivna syftet med bestämmelsen. Den föreslagna metoden riskerar således att få ett alltför begränsat tillämpningsområde. Detta är något som bör klargöras och belysas ytterligare i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Tingsrätten har ingen erinran mot förslaget om att den gemensamma straffskalan för fängelse på viss tid höjs och att fängelse på livstid kan dömas ut som gemensamt straff om flera av brotten har ett maximistraff som uppgår till fängelse i tolv år.

Skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk

Tingsrätten noterar att redan den nuvarande regleringen i 29 kap. 2 a § brottsbalken är förenad med tillämpningssvårigheter och tycks inte ha fått det genomslag som var avsett. För att överkomma detta bör övervägas om den föreslagna bestämmelsen i 28 kap. 8 § brottsbalken bör utformas på så sätt att dess tillämpningsområde blir mindre snävt.

En annan svaghet med bestämmelsen – vilken även den rådande ordningen är behäftad med – är de bevisproblem som uppkommer. Enligt författningskommentarerna är det åklagaren som har bevisbördan för bestämmelsens tillämplighet. Beviskravet ska vara det som i allmänhet gäller i brottmål. Med hänsyn till detta finns en risk för att bestämmelsen inte kommer att kunna tillämpas i den utsträckning som avses och att den därmed inte får den effekt som är avsedd.

En presumtion för häktning i fler fall

Tingsrätten instämmer i utredningens bedömning att häktningspresumtionen inte bör sänkas till brott med lägst ett års fängelse föreskrivet i straffskalan. Tingsrätten avstyrker således utredningens alternativa förslag i den delen.

Tingsrätten avstyrker även det alternativa förslag som utredningen har lämnat gällande att häktningspresumtionen bör omfatta vissa särskilt angivna brott. I detta sammanhang vill tingsrätten framhålla att personer misstänkta för bl.a. grov kvinnofridskränkning redan med nuvarande reglering regelmässigt häktas utifrån att det föreligger kollusions- eller recidivfara. Att avvika från den rådande systematiken och ange specifika brott för vilka en häktningspresumtion ska gälla, riskerar att göra bestämmelsen mindre överskådlig.

Vad gäller utredningens förslag att utvidga häktningspresumtionen till att omfatta även försök, förberedelse eller stämpling (osjälvständiga brottsformer) till särskilt allvarliga brott delar tingsrätten utredningens bedömning att en sådan utvidgning är motiverad. Den nuvarande utformningen av regeln innebär att presumtionen är tillämplig på grov misshandel men inte på försök till mord. En sådan ordning förefaller i många fall som ologisk. Tingsrätten tillstyrker därför förslaget om att presumtionen för häktning ska vara tillämplig när misstanken avser försök, förberedelse eller stämpling till ett brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i fyra år.

Konsekvenser

Utredningen har bedömt att förslagen inte förväntas innebära större kostnadsökningar för domstolarna än vad som ryms inom befintliga anslag. Tingsrätten delar inte utredningens bedömning utan anser att domstolarna bör tillföras betydande ekonomiska resurser om förslagen genomförs. Om förslagen genomförs kommer de att leda till stora kostnader för

domstolarna. Det ska också framhållas att anslagen för tingsrätterna generellt sett redan i dag är otillräckliga.

Det förslag som lämnas om införande av ett påföljdssystem med villkorligt fängelse innebär en synnerligen omfattande förändring av det påföljdssystem som har gällt i Sverige sedan decennier. Detta kan förväntas leda till ett omfattande behov av utbildningsinsatser för domstolsanställda inbegripet såväl dömande som annan personal. I vart fall vid ikraftträdandet och en tid därefter kan förslagen också förväntas medföra att förhandlingarna, överläggningarna och domskrivningen tar betydligt längre tid i anspråk än tidigare. Detta måste även ses i ljuset av att domstolarna under en övergångsperiod kommer att behöva tillämpa både äldre och ny lagstiftning.

I sammanhanget bör också framhållas att det med införandet av ett helt nytt påföljdssystem finns en påtaglig risk för att pensionerade domare som i nuläget täcker upp för domarbrister runt om i landets domstolar inte kommer att känna sig särskilt motiverade att utbilda sig i ett nytt påföljdssystem. Detta gäller även ordinarie domare som är nära pensionsåldern.

Det nya påföljdssystemet kommer även att kräva förändringar i domstolarnas målhanteringssystem och verksamhetsstöd samt utbildningar kopplade till dessa.

Därutöver kan skärpningen av straffskalorna såvitt avser främst de grova förmögenhets- och tillgreppsbrotten förväntas medföra att färre mål kan avgöras i den tilltalades utvaro. Samtliga de förslag som lämnas i skärpande riktning och som onekligen leder till att längre ovillkorliga fängelsestraff kommer att dömas ut (t.ex. att hela straffskalan ska komma till användning och straffmätning vid flerfaldig brottslighet) kan med fog sägas leda till att allt färre mål kan avgöras utan huvudförhandling (dvs. på handlingarna) eller i den tilltalades utvaro. Därtill begränsas möjligheten för åklagarna att förundersökningsbegränsa och meddela strafförelägganden m.m. Detta skapar merkostnader och längre handläggningstider. Det leder även till en ökad måltillströmning, fler förhandlingar och fler handläggningsåtgärder under processen.

Till ovanstående ska läggas att nämnda straffskärpningar också förväntas leda till att fler personer kommer att bli häktade på grund av misstanke om brott, vilket i sin tur leder till ökad belastning för domstolarna, eftersom sådana mål ska hanteras med förtur och föranleder prövning av flera häktningsfrågor. Även straffskärpningsregeln för brott som har samband med kriminella nätverk kan förväntas medföra mer omfattande processer, ett mer omfattande material att tillgodogöra sig och fler förhandlingsdagar.

Om ytterligare ekonomiska medel inte tillförs domstolarna kommer det med hänsyn till vad som har anförts ovan leda till ett antal negativa konsekvenser för såväl verksamheten som enskilda. Dels kan det leda till att brottmålen prioriteras vilket medför att övriga måltyper och ärenden undanträngs och bortprioriteras, dels kan kvaliteten i dömandet potentiellt komma att påverkas i sämre riktning. Långa handläggningstider medför även konsekvenser för både målsäganden och tilltalade. Ytterst kan rättssäkerheten för de enskilda och förtroendet för rättsväsendet äventyras.

Under flera år har det nu varit ett omfattande förändringsarbete på straffrättens område där det regelmässigt har ansetts att ändringarna rymts inom domstolarnas befintliga anslag. Konsekvenserna för domstolarna

måste emellertid ses i ljuset av alla omfattande förändringar som har skett och den sammantagna effekten som de har på rättskipningen och domstolarnas verksamhet. Som tingsrätten har angett ovan är resurserna redan i dag för tingsrätternas del generellt sett otillräckliga för att kunna erbjuda en långsiktigt hållbar verksamhet.

Övrigt

Tingsrätten har i övrigt ingen erinran mot lämnade förslag.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Lennart Johansson, chefsrådmannen Martin Persson samt tingsfiskalerna Sara Arrhén och Abtin Khoshnood, de båda sistnämnda föredragande.

Lennart Johansson

Sara Arrhén

Abtin Khoshnood